

פרשת ויחי – סמרט יאקווא

ינפורמאציה א בודועם יזבאולען סכריטא

Более половины книги «Берешит» занимают события жизни Якова-авину¹. Перед нами человек, вся жизнь которого – борьба и лишения, без минуты покоя². Он растет с Эсавом, от которого, спасая свою жизнь, бежит, чтобы попасть в руки величайшего обманщика и манипулятора идолопоклонника Лавана. Он бежит снова, чтобы еще раз оказаться лицом к лицу с Эсавом. Опасности удастся избежать, но тут он сталкивается с проблемами Дины и Шхема. Пропадает Иосеф. Не возвращается из Египта Шимон. Якову приходится рискнуть Биньямином. Тяжелый голод заставляет его и его семью отказаться от того, что они пытались создать, – от будущего для еврейского народа в Израиле.

מז ט (מקץ): ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם

Но последние семнадцать лет жизни Якова, прошедшие в Египте³, были абсолютно мирными, без страданий и даже без йецер а-ра. Яков жил на уровне абсолюта, уровне олам а-ба⁴. Цифра «семнадцать» – гематрия слова טוב. Этот חיות, этот предельно высокий уровень того, что называется «жизнь», был усвоен еврейским народом и скрыт в нем⁵.

И вот – ויקרבו ימיו למות. На смертном одре Яков осознает, что ядро еврейского народа им создано. Он, איש וביתו⁶, человек и его дом, спускается в Египет. У него двенадцать сыновей, каждый из которых уникален, каждый из которых обладает особыми дарованиями, каждый из которых посвятил жизнь совместному с братьями служению Б-гу, не поступаясь при этом своей уникальностью⁷. Яков чувствует, что настало время дать сыновьям полное

¹ עיין בסוף החיבור הזה

² חזקוני מז כח: ויחי יעקב בארץ מצרים - אבל כל שאר שנותיו וחיייו לא היו חיים שכל ימיו היה שרוי בצער ומשבא למצרים נחה רוחו וחיה בנחת.

³ מז (כח) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חיייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה:

⁴ הזוהר (רי"ו ב) כתב שאותן יז שנים שחי יעקב אבינו בארץ מצרים היו עיקר חייו. באותם שנים יעקב חי בלא צער ובלא יצר הרע – מעיו עוה"ב. (ממעמקים עמ' 246)

אמנם עיין ברב שמשון רפאל הירש, ריש הפרשה, שכתב: «Семнадцать лет, о которых говорится [в начале нашей главы] – действительно единственное время, когда Яков жил спокойной безмятежной жизнью. ...Но именно тревожные годы его жизни... были годами, когда Яков реализовал навсегда свою национальную задачу...»

⁵ אור גדליהו שם: החיות שעליה נכתבה בתורה ויחי יעקב, שדרשו חז"ל שהחיות באלו הי"ז שנים היתה חיות של עולם הבא, כמו שמרמז הבעל הטורים כי י"ז בגימטריא טוב, וחיות הגדולה הזו של יעקב אבינו נסתמה בתוך כלל ישראל ... וחיות הזו סתומה וטמונה בתוך הפרשה, ובתוך נפשותיהן של ישראל כשהם בגלות.

⁶ שמות א א

⁷ מח (ד) ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחרוך אחזת עולם:

Потому глава и является закрытой (סתומה), т.е. между предыдущей главой и нынешней нет даже минимального зазора длиной в девять букв. Глава סתומה (см. примечание¹) – потому что галут притупляет наше духовное видение и мертвит сердца².

Каждая недельная глава обладает своей святостью, но свет этой главы скрыт (סתומה). Свет существует и в изгнании, но он остается скрытым глубоко в сердцах и умах еврейского народа. Обычно между главами существует разрыв, чтобы дать нам возможность задуматься и понять, что происходит. Но сейчас, когда видна только поверхность вещей, они становятся скрытыми и неясными³.

Утратив руах а-кодеш, Яаков-авину испытал сильный страх. Мудрецы объясняют, что при этом произошло.

Раби Шимон бен Лакиш говорит: «И призвал Яаков своих сыновей и сказал: Соберитесь, и я возведу вам» [что будет с вами в конце дней]. Яаков хотел открыть сыновьям «конец дней», и тогда Шехина покинула его. Он сказал: «Может быть, Небеса отвернулись от меня, потому что среди моих сыновей есть один негодный, как у Авраама, от которого произошёл Ишмаэль, или как у моего отца Ицхака, от которого произошёл Эсав. [Но] сыновья ответили ему: «Слушай, Израиль, Г-сподь – наш Б-г, Г-сподь один: так же, как Он один в твоём сердце, так и в наших сердцах есть только один Б-г». В этот момент наш праотец Яаков открыл [рот] и воскликнул: «Благословенно Имя славы Его царства во веки веков!» Сказал Раби: Как нам поступать? Произносить ли эти слова? Но наш учитель Моше их не говорил. Не произносить? Но Яаков их произнес! [Поэтому] они приняли закон, что слова эти следует произносить тихо⁴».

בינינו אפילו בזמן שאין הקץ נודע מ"מ רבים המה עמי הארץ המתישבים בארצות העמים ובונין להם בתים סגונים וחשובים ושל אבנים בנין הקיום, ובסבה זו לעולם אין דורשין את פני ה' בכל לב להביאם אל ארצם, וע"כ הקב"ה מניחם שמה, ולהנחה זו פסוק וישב ישראל בארץ גושן. מדבר באשמת ישראל, שבקשו להיות תושבים ולהיות להם אחוזה בארץ לא להם, ונוק זה בא להם לפי שקץ גלות מצרים היה נודע להם, על כן הדורות הראשונים אשר ידעו בבירור כי לא בימיהם תהיה הגאולה ההוא בקשו להם ישיבה של קבע ואחוזה בארץ מצרים, על כן סמך לפסוק זה פסוק ויחי יעקב דלהורות שנוק זה הנמשך לאותן הדורות מחמת שהיה קצם נודע גרם לויחי יעקב אבל לא רוח יעקב, כי אם יעקב לבדו היה חי כדי שלא יגלה הקץ האחרון ושלא יתפשט נזק זה לדורות:

¹ ספר גור אריה מז כח: ויחי יעקב למה פרשה זו סתומה. ב"ר (צו, א). אף על גב שכמה פרשיות סתומות אינו מקשה רק בפרשה הזאת, לפי שהיא סתומה מכל וכל, שאין לה הפסק כמו שאר פרשיות סתומות. שהחלוק בין סתומות ובין פתוחות - שהסתומה היא מתחלת באותה שורה עצמה שמסיים בה הפרשה שלפניה, רק שמניח שיעור ט' אותיות, ופרשה פתוחה אינה מתחלת באותה שורה, אבל פרשה זו סתומה מכל וכל, ואין הפסק לה רק כמו סוף פסוק (כ"ה ברא"ם). ואין להקשות אחר שאין לה ריוח כלל שמא אינה פרשה בפני עצמה - והיא פרשה אחת עם פרשה שלפניה, שהפרשיות איזו סתומה ואיזו פתוחה הוא קבלה בידינו מעזרא הסופר, שהיה סופר מהיר בתורת משה, ופרשיות אלו אחר שמחלקין אותם לשתי פרשיות אם כן על כרחך היא קבלה בידינו. ועוד שאין ענין פרשה זו לזו, וצריך לומר שכל אחת פרשה בפני עצמה:

² רש"י מז כח: ויחי יעקב - למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. ד"א שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו (ב"ר):

³ אור גדליהו (עמ' 142): וביתר ביאור עפי"ד חז"ל בתו"כ ש"מה היו ההפסקות משמשות ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה. ... ובמקום שאין הארת התורה בגלוי ... אז הפרשה היא ג"כ סתומה ... וכן כאן. אור הזה שנסתם בתוך הגלות היה אור גדול ביותר, כי נסתמה בתוך כלל ישראל החיות הזה של יעקוב אבינו

⁴ פסחים נו ע"א: תנו רבנן כיצד היו כורכין את שמע אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ולא היו מפסיקין דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר מפסיקין היו אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואנן מאי טעמא אמרינן ליה כדדריש רבי שמעון בן לקיש דאמר רבי שמעון בן לקיש ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

Мудрецы также говорят нам, что когда Моше-рабейну поднялся получить Тору, он услышал, как ангелы произносят בשכמל"י. Моше впоследствии рассказал об этом народу. Почему же евреи не произносят этих слов громко? Это можно сравнить с поведением человека, укравшего несколько драгоценных камней из короны. Он отдал их жене, но предупредил ее, чтобы она не носила их на людях, а только дома¹. Однако в Иом-Кипур, когда мы чисты, как ангелы-служители², мы произносим בשכמל"י громко³.

Существует еще более высокий уровень, чем в Иом-Кипур. Это – уровень в эпоху Машиаха, когда нам достаточно будет произносить только утверждение, что Б-г один (первый пасук – שמע ישראל). Действительно – первый стих обращен в будущее – в эпоху Машиаха, когда 'ת' будет (признан всеми как) תהא⁴. Когда мы по-настоящему понимаем это, к этому больше нечего добавить⁵. Однако до той поры необходимо «входить в детали» – объяснять, что что означает заявление о Его единственности. Отсюда – «Барух шем и т.д.»⁶

Сыновья Яакова заявили, что даже если сейчас они не заслуживают видения эпохи Машиаха, они понимают, что эпоха Машиаха приведет к

אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו לא אמרו משה רבינו לא נאמרוהו אמרו יקב התקינן שיהו אומרים אותו בחשאי אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה אם תאמר יש לה גנאי לא תאמר יש לה צער התחילו עבדיה להביא בחשאי אמר רבי אבהו התקינן שיהו אומרים אותו בקול רם מפני תרעומת המינין ובנהרדעא דליכא מינין עד השתא אמרי לה בחשאי:

¹ ספר מנהגי ירושון, ע"י הרב אברהם אליעזר ב"ר אייזיק: טעם שאנו אומרים בק"ש הפסוק ברוך שם כבוד מלכותו וגו' בלחש: איתא באלה הדברים רבה פ' ב' למה ישראל אומרים בשכמל"ו בלחש, בשעה שעלה משה למרום גבנו מן המלאכים ולמדו לישראל שם: אמר ר' שמואל בר נחמני משל לבן ביתו של מלך שהיתה לו בת בתולה רואה בגדים נאים ואומרה לו קח לי הבגדים הללו והיה לוקח לה פעם אחת נכנס לפלטרין של מלך וראה קוזמירין (בגד נאה וחשוב) של מטרונה שם מה עשה גב אותנו ובא ונתנו לביתו התחיל מצוה אותה ואומר לה כל הבגדים שלקחתי לך לבוש אותם בפרהסיא אבל קוזמירין זה גנוב הוא אל תלבשי אותו אלא מן הדלת ולפנים. כך אמר משה לישראל כל המצוות שנתתי לכם הוא ממה ששמעתי ממלאכי השרת שבו הם משבחים להקב"ה ונטלתי אותה מהם לכך תהיו אומרים אותה בלחשה עכ"ל.

² שם: וביו"כ אומרים אותה בקול רם, לפי שאנו כמלאכים לובשים לבנים לא אוכלים ולא שותים ואין בנו לא חטא ולא עוון. טעם אחר, משום דמשה לא אמרו על כי לא היו כולם בלב שלם ועדות שנמצא אחד מהם פסול בטלה כולה, לכך תקנו בלחש דאז מי שאין ליבו שלם לא יאמרו כלל. אבל ביו"כ עם ה' אלה וכולם מיחדים בלב שלם לכן אומרים בקול רם (אליהו זוטא בשם מ"מ סי' תתס"ט).

³ מדרש רבה ואתחנן פרשה ב: (לו) דבר אחר שמע ישראל רבנן אמרין בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה בשכמל"ו והוריד אותה לישראל ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא א"ר אסי למה הדבר דומה לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטרין של מלך נתנה לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת הן אומרים אותו בפרהסיא בשכמל"ו:

⁴ רש"י ד: ה' אלקינו ה' אחד - ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אחפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

⁵ אור גדליהו אות ה: ושמעתי ממקור נאמן שהרה"ק מרוזין זי"ע אמר על עצמו שכשהיה בן שש שנים פגש בהרב בעל התניא זצ"ל, ושאל אותו הרוזינער כשמקבלים עומ"ש ואומרים שמע ישראל וכו' אחד הרי הכל בטל אליו יתב"ש, כי "אחד" היינו שאין עוד מלבדו, וא"כ איך אומרים אחרי כן "ואהבת את ד'", הרי האדם הוא בטל במציאות ד', שהכל "אחד", ואין שום דבר מבלעדי ד' יתברך. ואמר הרוזינער שהרב בעל התניא אמר לו תירוץ על זה והאריך בזה שש שעות. ע"ש בהאור גדליהו

⁶ עולות הראייה ד"ה אחד: במצב העליה אין אחר אחד מה לספר כלל, כי הוא כולל הכל ... אבל בהמשך סדר המעשה לעולם הפירוש הוא מוכרח, אלא שאינו גלוי כל זמן שיש לגוף שמוש עצמי מנטיתו הפרטית, כ"א ביום הכפורים, שצרכי הגוף בטלים אז, כח האחדות מתפשט יפה בגלוי במעשה, ואפשר לומר בשכמל"ו בקול רם.

постижению того, что заключено в словах שמע ישראל. Яаков отвечает ברוך שם, что значит: он понимает, что еще не пришло время показать со всей ясностью «конец дней», но что кдуша его сыновей приведет к этому концу.

ПОХОРОНЫ ЯАКОВА

Яаков умирает в «нечистой» стране, на земле тумы. Он берет на себя огромный риск, потребовав у Иосефа поклясться, что тот похоронит его в Израиле, а не в Египте¹. Такое не может быть хорошо принято египтянами, ибо «это ясно покажет им, что члены семьи Иосефа все еще не считают себя натурализованными и что их сердца все еще влечет их прежняя родина»². Действительно, если бы не клятва, которую Яаков взял с Иосефа, Паро ни за что не разрешил бы сделать такую вещь³. Этим Яаков передал чрезвычайно важную информацию своим детям. «Вы надеетесь и хотите жить в Египте; я же не хочу даже быть похороненным здесь. Вот почему он выразил это свое желание не в качестве Яакова, частного лица, а в качестве Исраэля, носителя национальной миссии, – как предупреждение о национальном будущем своих потомков»⁴.

Рамбан указывает на еще одну причину, почему Яаков потребовал, чтобы его похоронили в Израиле:

מעשה אבות סימן לבנים.

Исторические модели, созданные авот, должны были быть воспроизведены потомками. Галут Египта, говорит Рамбан, дает исторический образец галута Эдома⁵. Возвращение Яакова в Израиль для упокоения гарантирует нам, что мы тоже вернемся из нашего галута⁶.

Все это закладывает базу окончательного тикунa. Яаков объясняет Иосефу, почему он похоронил Рахель на границе Израиля, а не в той же пещере, где он теперь просит похоронить его⁷. Ведь она как עקרת הבית обладает силой

¹ מז כט: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: (ל) ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך: (לא) ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה:

²Рав Ш.-Р. Гирш, с. 644, ד"ה Яаков

³רש"י ד"ה כאשר השביעך: ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר [יוסף] אם כן אעבור על שבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודף על שבעים לשון ואתה אינך מכיר בו כדאיתא במסכת סוטה (דף לג).

⁴Рав Гирш, там же.

⁵מז כח (ריש הפרשה) – שם עושה חמש השואות בין שתי הגלויות

⁶וְזָקְנֵי פְרַעַה שׁוֹרְיֵי הַעֲלֹהוּ וְעָשׂוּ עִמּוֹ אֲבָל כְּבֹד... והגלות ארך עלינו מאד ... ואנחנו בו כמתים ... ויעלו אותנו מכל העמים ... ויהיה להם אבל כבוד בראותם כבודנו

⁷מח (ז) ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם:

собрать рассеянных в галуте, объединить еврейские нешамот и привести их назад на Святую землю¹.

В своей смерти Яаков удостоился почестей и покоя, каких не знал при жизни. Целая страна, во главе с царедворцами, более двух месяцев скорбит над его забальзамированным телом в Египте,² а затем все взрослые евреи с большим военным эскортом движутся в похоронной процессии из Египта в Израиль, что должно было занять долгие недели³. В этом беспрецедентном обряде воздаяния почестей покойному многие короли возложили на гроб Яакова свои короны рядом с короной Иосефа⁴.

Похоронная церемония завершается тем, что Иосеф лично хоронит Яакова. Ничего нового о жизни Иосефа после этих похорон Тора не сообщает, а через несколько стихов говорит о его смерти, наступившей после того, как он простоял у власти беспримерный срок – восемьдесят лет⁵. В отличие от Яакова никаких шансов похоронить Иосефа в Израиле не было⁶, но впоследствии Моше-рабейну сам позаботился о переносе его костей, как это сделал Иосеф для Яакова. מיידא קע-נעגעד מיידא⁷.

ЯАКОВ НЕ УМЕР

В начале своего последнего обращения к сыновьям Яаков говорит:

מט כט: ויצו אותם ויאמר אלהם אני נאסף אל עמי

Мудрецы так объясняют эти слова:

אם זכיתם ונטפלתם בי, ואם לאו אני נאסף אל עמי

¹מהר"ל, נצח ישראל, סוף פרק א: נקברה רחל בדרך, שאם היתה נקברת רחל במערה, לא היה אצל ישראל, שהם בגלות שלהם, כח המקבץ והמאחד את ישראל בגלות שלהם. אבל נשאר בישראל כח המאחד את ישראל, רק שאינו בפעל רק בכח בלבד. ולכך רחל, שהיא כח המאחד את ישראל, שהרי כל ישראל נקראו על שמה, נקברה בדרך. ולכך מבקשת רחמים עד שיהיו ישראל מקובצים בארצם לגמרי. ואם לא נקברה רחל - שהיא עקרת הבית המקבץ את ישראל - בדרך, כבר נחלקו ישראל חס ושלום, ולא היה אצלם עוד כח מקבץ ומאסף את ישראל.

² נ מט: ויבכו אתו מצרים שבעים יום

³ נ (ז) ויעל יוסף לקבר את אביו ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו וכל זקני ארץ מצרים: (ח) וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפס וצאנם ובקרום עזבו בארץ גשן: (ט) ויעל עמו גם רכב גם פרשים והיה המחנה כבד מאד:

⁴ סוטה יג א: בראשית נ י: ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן – וכי גורן יש לאטד, א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארונו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה ותלאו כתריהם בארונו של יעקב

⁵Ему было тридцать, когда он стал правителем, и 110, когда он умер. Абарбанель объясняет:

הוא דבר גדול ומבהיל מאד לא ראיתי כמוהו בכל ספורי דברי הימים אשר למלכי רומי שריו וסגניו ולשאר הימים.

⁶אברבנאל (סוף הפרשה): והנה לא צוה יוסף שיקברוהו במערת המכפלה כמו שצוה אביו לפי שהיה יודע יוסף את אחיו שמיד אחרי מותו לא יוליכוהו לארץ כנען לפי שידע שלא יתן פרעה מקום ולא רשות לזה אלא שיקבר במצרים לזכרון גדולתו ומעשיו וזהו מה שאמר וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אותו וישם בארון במצרים.

⁷סוטה ט: במדה שאדם מודד מודדו לו, יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו, לפיכך זכה שנתעסק בו משה שאין בישראל גדול ממנו, שנאמר (ר"פ בשלח) ויקח משה את עצמות יוסף עמו.

Ваш зхут – похоронить меня [там, где я просил] или нет. Но в конечном счете «это не повлияет на меня, на мое истинное я»¹. Возможно, Яаков понимал себя как то, о чем говорит стих:

ויגוע יעקוב²

Поскольку здесь не сказано וימות, мудрецы толкуют это так:

יעקוב אבינו לא מת³

Непонятно. Текст Торы свидетельствует, что Яаков умер⁴, его тело бальзамировали⁵, жители Египта семьдесят дней оплакивали его⁶, а затем его тело перенесли в Пещеру патриархов и там похоронили⁷. Но у мудрецов имеются другие источники для проверки их утверждения⁸. Очевидно, в некотором смысле Яаков не умер. Шла Акадош объясняет, что часть Яакова умерла – она уже умерла, когда Яаков оплакивал утрату Иосефа. Но потом, когда Яаков услышал, что Иосеф жив – ותחי רוח יעקוב, и эта, высшая, часть Яакова (именуемая Исраэль) не умерла⁹.

Рамбан¹⁰ объясняет, что мудрецы, говоря, что Яаков не умер, подразумевают, что Яаков-авину достиг уровня, когда между духовным и физическим началом нет противоречия. Тело Яакова было безупречным *levush* для его души. Самая веская причина для разделения тела и души после смерти – их несовместность – в случае Яакова не существовала. Можно предположить,

¹Рав Ш.-Р. Гирш, с. 678

² מט (לג) ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו:

³ רש"י נ לג ד"ה ויגוע ויאסף: ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רבותינו (תענית ה'): יעקוב אבינו לא מת (ואע"פ שכתוב "ויקברו ימי ישראל למות", זה גופא ראייה, שהרי רק קירבה למיתה כתוב פה ולא מיתה עצמה, כנ"ל)

⁴ מט (לג) ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו:

⁵ נ (ב) ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את ישראל:

⁶ נ (ג) וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום:

⁷ תענית שם: א"ר יוחנן יעקוב אבינו לא מת, אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, וכי בכדי ספדו ספדיא וחנטן חנטיא

⁸ תענית שם: אמר ליה, מקרא אני דורש (ירמיה ל) ואתה אל תירא עבדי יעקוב וגו' כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ורש"י ותוס' שם הסבירו כפשוטם ועיין בתורה תמימה בפסוק זה שהאריך

⁹ של"ה: ענין יעקוב אבינו לא מת, כי היו בו שני עניינים של נפש, החלק של יעקוב כבר מת מאבילות של יוסף, ואחר כך "ותחי רוח יעקוב" וחלק זה שוב לא מת, רק "ויקברו ימי ישראל למות" והוא החלק הנקרא ישראל ... היא במעלה יתירה מחלק יעקוב. ... זהו "ועשית עמדי" כלומר עם "ישראל" הנזכר. רמב"ן מז כט: כי שם יעקב נאמר על מדות הגוף בעניני הגוף בעולם הזה, כי מה שנקרא יעקב על שם וידו אוחות בעקב עשו (בראשית כה, כו), ושם ישראל נאמר על מדות הנפש הוא שכתוב (שם לב, כט) כי שרית עם אלהים:

¹⁰ סוף הפרשה

его сыновья не сознавали, что именно произошло, даже он сам не ожидал этого¹.

Маараль добавляет, что мидот, доведенные человеком до совершенства, передаются будущим поколениям в качестве духовного генетического наследия. Яков усвоил совершенство «правостороннего» хеседа Авраама-авину и «левосторонней» гвуры Ицхака-авину и присоединил к этому свою жизнь, исполненную духовного роста, чтобы создать идеальное сочетание и равновесие между этими двумя качествами². Поэтому Яков мог быть абсолютно уверен, что он будет жить в своих детях и внуках и что его духовные достижения никогда не поколеблются³. И так же, как вечны – ницхи – его потомки, Клаль Исраэль, так вечно духовное наследие Якова⁴.

Есть и другие соображения, по которым Яков-авину не умер. Он не испытывал мук смерти⁵. Что еще более важно, его тело находилось на таком духовном уровне, что его душе не было необходимости полностью отделяться от тела⁶. Как правило, после смерти душа существует в Олам а-нешамот, полностью отделенная от тела. Очень важно, чтобы душа на этом этапе находилась в среде, где она может продолжать расти, готовясь к воссоединению с телом во время тхият а-метим⁷. Но в редких случаях тело настолько свято, что продолжение связи с телом не мешает этому росту души⁸. Раби – раби Иеуда

¹ רמב"ן, בראשית מט לג: ויגוע ויאסף ומיתה לא נאמרה בו, ואמרו רבותינו (תענית ה) יעקב אבינו לא מת, לשהן רש"י ולדעת רבותינו, הרי יעקב הזכיר מיתה בעצמו (לעיל מח כא) הנה אנכי מת והיה אלקים עמכם ואולי לא ידע הוא בנפשו, או שלא רצה לתת כבוד לשמו וכן (להלן נ טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, כי להם מת הוא, או שלא ידעו הם בזה כלל וענין המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור החיים, וזו תחופף עליו כל היום, לובשת לבושה השני שלא יפשטנה ערומה, כיעקב, או תתלבש לעתים מזומנות ויובן הענין הזה במסכת שבת (קנב:): ובמסכת כתובות (קג):

² רבינו בחיי: ועל דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת שלא היתה מדתו כענין שאר מדות הקצוות שהן גורמות הפכים, ובאור זה כי מדתו הוא המכריע ואע"פ שהוא כלול מכל המדות ומקבל מהן בעבור שהוא עולה דרך סלולה עד ראשית הראשית שהוא מקור החיים, על כן אמרו ביעקב לא מת ולא אמרו כן על אברהם ויצחק לפי שהן מדות הקצוות לימין ולשמאל

³ גור אריה ד"ה ואמרו רז"ל ... ולפי זה אם נמצא שני דברים מתיחסים ביחד אי אפשר לומר שהאחד יתואר במציאות והאחד יתואר בהעדר שמאחר שהם מתיחסים אי אפשר לומר כך שהרי המציאות וההעדר אין להם התיחסות. וידוע כי האב והבן מתיחסים ביחד וא"כ ראוי לומר שאם הבן בחיים שגם האב בחיים מאחר שהאב והבן מצטרפים. (עיין שם שהאריך ונתן עוד תירוץ)

⁴ מהר"ל, דרך החיים (על אבות) ה ד: לכך אמרו (תענית ע"א): יעקב אבינו לא מת, והנה הוא בטובה נצחית אשר לא יסולק כלל - מורה על טוב ישראל שיהיו נצחיים. ומפני כי יהיה העולם הכל רוחני ... ולפיכך מורה על זה מה שאמרו רבותינו ז"ל שיעקב אבינו לא מת, ואין ספק כי חיי יעקב עתה הם רוחניים, לא כמו חיים האלו שהם טבעיים, ודבר זה מבואר.

⁵ רבינו בחיי: פירוש לא מת לא טעם טעם מיתה

⁶ רבינו בחיי: או יהיה ענין לא מת כי נפשו של יעקב היה מרחפת על גופו תמיד לתוקף קדושתו כי שאר נפשות הצדיקים שאינם במדרגת הקדושה כמוהו חוזרות לשרשן ולעקרן וכיון שעלו לא ירדו, אבל יעקב לקדושת גופו ומעלתו היתה נפשו עולה ויורדת

⁷ דרך ד' (א ג יב): אמנם בצאת הנשמה מהגוף ולכתה אל עולם הנשמות, הנה שם מתפשטת ומזדהרת בזהירה, כפי מה שראוי לה על פי מעשיה, ובמה שהיא משגת שם כל זמן היותה שם - מתחזקת ממה שנחלשה בגוף, ומזדמנת יותר למה שראוי שתעשה בזמן התחייה, עד שכשתשוב בזמן הראוי, תוכל לפעול בו הפעולה הנאותה לה

⁸ ובבא בתרא יז. שבנימין, עמרם, ישי וכלאב בן דוד לא הוסיפו לגופם שום עכירות ע"י מעשיהם, ומ"מ הצרכו למות בעטיו (= הזוהמא) של נחש. עיין בדעת תבונות סימן עב

a-Наси – еще один пример такого состояния. После смерти каждый вечер пятницы он являлся и по-прежнему произносил Кидуш для своей семьи¹. И хотя мертвый, как правило, свободен от выполнения заповедей, Раби все еще считался живым². Яаков, унаследовавший великие достижения Авраама и Ицхака, добавил к ним свои собственные достижения и достиг этой исключительной степени целостности и святости³.

Обладая такой святостью, Яаков-авину остался жив – душа его пребывала в теле, хотя и не в том теле, которое было похоронено. Мы не в состоянии до конца понять эту концепцию, но ведь и смерть тоже не поддается логическому восприятию⁴. Аналогично, Раби являлся делать Кидуш тоже не в своем прежнем теле. Скорее, его душа была окружена некоей оболочкой физической природы, но настолько пронизанной духовностью, что она имела только слабые физические контуры⁵. Достичь такого уровня может каждый, но достигли его лишь немногие. Стих утверждает: צדקה תציל ממות – благотворительность спасает от смерти, не от физической смерти, а от смерти, как в случае Яакова-авину⁶.

Если Яаков не умер, это значит, что грядущие поколения могут ощутить духовную пользу от его присутствия. Наша глава начинается словами: ויחי יעקוב

¹ רבינו בחיי: והכח הגדול הזה אינו נמצא רק לקדושים אשר בארץ יחידי הדורות כגון רבינו הקדוש, ומזה דרשו רז"ל בכתובות פרק הנושא (דף ק"ג) כל בי שמי הוה אתי לביתיה (כל ערב שבת היה בא לביתו) יומא חד אתיא שבבותיה וקא קריא אבבא (יום אחד באה שכנה וקראה על הפתח) אמרה לה אמתיה שתיקי דרבינו יתיב (אמרה לה שפחתו: שתיקי, דרבי יושב) כששמע רבי תו לא אתא (שוב לא בא) שלא להוציא לעז על הצדיקים הראשונים, כלומר שחזרה נשמתם לשרשה ולא הגיעו אל המעלה הזאת להיות להם כח גדול כל כך כמו רבינו הקדוש, וכ"ש ביעקב אבינו שנתקדש בג' קדושות, בקדושת אברהם שנתקדש במצות מילה קודם שיליד יצחק, ובקדושת יצחק שנתקדש בעקדה על גבי המזבח להיות עולה תמימה, ובקדושת עצמו שהוא שלישי לאבות תשלום המרכבה ולא היה בזרעו שום פסול, ומטעם זה נראה לומר שנקרא הקב"ה על שמו (ישעיה כט) קדוש יעקב, ולא מצאנו קדוש אברהם קדוש יצחק;

² חזקוני

³ רבינו בחיי: יעקב אבינו שנתקדש בג' קדושות, בקדושת אברהם שנתקדש במצות מילה קודם שיליד יצחק, ובקדושת יצחק שנתקדש בעקדה על גבי המזבח להיות עולה תמימה, ובקדושת עצמו שהוא שלישי לאבות תשלום המרכבה ולא היה בזרעו שום פסול, ומטעם זה נראה לומר שנקרא הקב"ה על שמו (ישעיה כט) קדוש יעקב, ולא מצאנו קדוש אברהם קדוש יצחק;

⁴ רב צדוק הכהן, מחשבות חרוץ, ס' ז דף 36: דיעקוב אבינו לא מת (תענית ה: ואע"פ שחנטו חנטיא וספדו ספדיא וקברו קבריא, הכל כפי המושג בעוה"ז ובאמת לא מת, ודבר זה אינו מושג כלל בעוה"ז רק דרך חוקה כמו שגוף ענין המיתה היא ג"כ חוקה דאי אתה רשאי להרהר רק דכבר גזר

⁵ רבינו בחיי: ולפיכך יעקב אבינו לא מת אך נשאר קיים בגוף ובנפש, הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפש מתלבשת בצורת גוף ויש לו ממש אבל הוא דק עד מאד מתלבשת בו לעתים מזומנות והוא מערב שבת לערב שבת או מיום הכפורים ליום הכפורים הוא משוטט בעולם בשליחותו של הקב"ה ומתראה למי שהוא חפץ בו כי הראשון הגס חנטו ונקבר כפשוטו של מקרא, וזהו מאמר החכם שאמר מקרא אני דורש שנאמר (ירמיה מו) הנני מושיעך ואת זרעך, מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים כלומר מה זרעו בחיים בגוף ובנפש אף הוא בחיים בגוף ובנפש והוא הגוף שהזכרתי:

ונראה לי כי לזה רמזו באיכה רבתי שדרשו שם (איכה ב) ויבער יעקב כאש להבה, כשהפורענות באה לישראל אין מרגיש בה אלא יעקב שנאמר ויבער יעקב, וכשהטובה באה לישראל אין מרגיש בה אלא יעקב שנאמר (תהלים יד) יגל יעקב ישמח ישראל ע"כ, ומן הידוע כי לשון מרגיש אינו נופל על הגוף שנחנט ונקבר כי אם על הגוף הדק שיש בו ממש והוא בעל הרגש, וזהו ענין רבינו הקדוש שבכתובות והנהו קפולאי במס' שבת פרק השואל, וכ"ש ביעקב שדיוקנו חקוקה בכסא הכבוד

⁶ רבינו בחיי: וזהו סוד הכתוב (משלי י ב) וצדקה תציל ממות

– «и жил Яков». Глава так называется, потому что эти слова выражают суть того, о чем она рассказывает. Даже в смерти יחי יעקוב – он продолжает жить.

КОНЕЦ ПЕРИОДА АВОТ

Нашей главой повествование об авот завершается. Следующая глава – это уже начало повествования о баним¹. Речь снова идет о жизни еврейского народа – ויפרו וירבו מאד, и это тоже вытекает из יחי יעקוב².

В самом начале книга «Берешит» интенсивно сосредоточивается на шести днях Творения. Затем – в рамках одной главы – проходит двадцать поколений, пока мы не приходим к истории авот в третьей главе, в «Лех леа». Прошло 1948 лет от сотворения мира, когда родился Авраам-авину. Три главы, посвященных Аврааму, немного об Ицхаке – и темп снова замедляется, чтобы рассказать нам о Якове и его сыновьях. Теперь, в конце «Берешит», мы узнаем из одного-единственного стиха, что Иосеф дожил до возраста, когда увидел внуков. К этому же поколению относился и Амрам, отец Моше. Иосеф умер спустя 2300 с лишним лет после сотворения мира. История авот завершена. В целом книга «Берешит» начинает и завершает рассказ о процессе Творения. Действительно, другое название Сефер Берешит – Сефер а-Брия или Сефер а-Ецира. Через авот исторические модели установлены на все времена. Авот были те семена, из которых произросли все последующие события истории человечества³. Теперь начинается история их потомков. Остальная часть Торы связана с жизнью Моше-рабейну.

¹ רמב"ן, הקדמה לשמות

² אור גדליהו, שם: ובוזה"ק (פ' ויחי רטז). דפרשה זו סתומה כדי שלא להפסיק ביו מה דכתיב ויפרו וירבו מאד לויחי יעקוב, ואולי הרונה כנ"ל שחיות הזה של יעק"א נסתמה בתוך כלל ישראל, וכמו דאיתא שיעק"א ראה את האילן עומד על פרקו, וכבר נולדו כל הששים רבוא

³ אור גדליהו (פ' ויחי ליקוטי דברים): ספר בראשית נקרא ספר יצירה, וכמו שמבאר הרמב"ן בסוף הפרשה כי בו חדוש העולם ויצירת כל נוצר ובמקרי האבות שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל (מה שאירע להם) ציורי דברים לרמוז (או) להודיע כל העתיד לבא להם, ואין הכוונה שמעשי האבות באים רק להודיע מה שעתיד לבא ומה שעתיד להיות, כי אי נפקא מינה לנו בידיעה זו, רק שהם יצירה, שמעשה האבות הם זריעה למה שיצמח אח"כ במעשה הבנים.